

מִן הַרְבַּי יוֹסֵף דָּב הַלּוּי סוֹלוֹבֵיץ'ק זצ"ל

בְּעֵינַיִן מוֹמְרוֹת בְּשַׁחִיטָה וּבִסְתָּ"ם*

אנו רוצים לעמוד כאן על המשותף והמפריד בפסולי שחיטה וכתובת סת"ם.

א

עכו"ם פסול בשניהם. בנוגע לשחיטה נשנתה משנה מפורשת בדף יג.: "שחיטת עובד כוכבים נבלה ומטמאה במשא". לית תנא דפליג על הלכה סתמית זו. ביחס לסת"מ, איתא ברייתא בגיטין דף מה: ובמנחות מב. "סת" תפילין ומזוזות שכתבן וכו', עובד כוכבים וכו' פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה". מעניין הוא הדבר כי רשב"ג חולק על הלכה זו, וסובר כי נכרי כשר לכתובת סת"מ: "ומעשה בעכו"ם אחד בצידון שהיה כותב ספרים והתיר רשב"ג ליקח ממנו וכו'", עיי"ש. מובן, כי הלכה הופסקה לפסול כנגד דעתו של רשב"ג. בדין סת"ם נתפרש הטעם בברייתא עצמה, וכמו שצטטנו למעלה. ברם, ביחס לשחיטה לא פירטה המשנה נימוק ההלכה. לאמיתו של דבר, בביאורה נחלקו הראשונים. התוספות והרא"ש השוו נימוק פסול סת"מ עם זה של שחיטה. וז"ל התוספות: "ושחיטתן פסולה כמו של נכרי מוזבחת מה שאתה זובח אתה אוכל כלומר אותו שהוא בר זביחה לאפוקי נכרי". כמו כן, כתב הרא"ש: "ופי' ר"י הטעם משום דכתיב וזבחת ואכלת אותו שהוא בר זביחה אכול מזבח".

ברם הרמב"ם חולק עליהם והמציא נימוק אחר: "נכרי ששחט אע"פ ששחט בפני ישראל בסכין יפה ואפילו היה קטן שחיטתו נבלה ולוקה על אכילתה מן התורה מן התורה שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחך מאחר שהזהיר שמא יאכל מזבחך אתה לומד שזבחך אסור ואינו דומה לישראל שאינו יודע הלכות שחיטה וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו עכו"ם שאינו עובד ע"ז שחיטתו נבלה". הרא"ש ציטט דברי הרמב"ם וסיכם: "ואינם דברים של טעם".

הט"ז כתב כי עיקר ההבדל ההלכתי בין טעמים של בעלי התוספות וטעמו של הרמב"ם מתיחס לגר תושב. לפי דעת הרמב"ם שחיטת גר תושב אסורה מדברי

* **הערת המערכת:** המאמר הועתק מכתב ידו של הגר"ד זצ"ל. הדברים המובאים כאן הם בלשונו המקורית של הגר"ד בתוספת כותרת, חלוקה לפרקים, פתיחת ראשי תיבות והתאמת סגנון ההפניות למקובל בקובץ זה. כמו כן, הוספנו לעיתים מילים בכדי להקל על רצף הקריאה, והן מוקפות בסוגריים מרובעים [].

סופרים לבד ולא מן התורה. פסול נכרי הנובע מן הכתוב "וקרא לך ואכלת מזבחור" מיוסד על איסור ע"ז, ואינו כולל אינו ישראל שאינו עובד עכו"ם. הט"ז דייק בדברי הרמב"ם שכתב "וגדר גדול גדרו שאפילו עכו"ם שאינו עובד עובד ע"ז שחיתתו נבלה", משמע שרק חומרה דרבנן הנהיגו.

ברם, הש"ך גרס במקום "עכו"ם שאינו עובד ע"ז" - "כותי שאינו עובד ע"ז", אולם בגר תושב לא אמר הרמב"ם כי פסול שחיתתו הוא רק מדברי סופרים.

והנה, שתי השיטות צריכות עיון. שיטת הט"ז קשה: הייתכן מומר לחלל שבת - שחיתתו פסולה ד"ת, ועכו"ם שאינו עובד ע"ז - רק מדבריהם? אנו אומרים המחלל שבתות כעובד עכו"ם; ברם, וכי נגרע חלקו מגר תושב? הש"ך העיר הערה אחרת [מדף] ה: [ד]מומר לכל התורה חוץ מע"ז ושבת - הלא שחיתתן פסולה ד"ת, ובמקרה כזה אין השוואה כלל בין מומרות זו לעבודה זרה, ומדוע נוריד אותו למטה מגוי שאינו עובד עכו"ם. שיטת הש"ך קשה בעצמה. כיון שהרמב"ם קשר פסול שחיטה בע"ז, אמאי נפסל גר תושב ד"ת?

והנה ישנו חילוק אחר בין התוספות והרמב"ם בנוגע לפסול עכו"ם. עיין ברמב"ם (הל' אבות הטומאות פ"ב, ה"י) שכתב וז"ל: "שחיתת נכרי נבלה ומטמאה במשא וכו' אחד הנכרי וא' הכותי או גר תושב שחיתתן נבלה וקרוב בעיני שאף זה מדברי סופרים שהרי טומאת ע"ז וטומאת תקרובתה מדבריהם כמו שיתבאר ובגלל ע"ז נתרחקו העכו"ם ונאסרה שחיתתן וא"ת והלא היא אסורה באכילה ד"ת לא כל האסור באכילה מטמא שהרי הטריפה אסורה וטהורה". מבואר בדבריו כי שחיתת נכרי מהווה חפצא של שחיטה ולא הופקעה מחלות "וזבחת", כי אם יצאה מכלל שחיטה אז לא היה מבדיל בין טומאה לאיסור אכילה, והיה דן בהמה ששחטה העכו"ם כבמתה מאליה. כל ההלכה של "וקרא לך ואכלת מזבחור" נאמרה בהיתר שחיטה ולא דיבר בחפצא [של] השחיטה וחלותה. אמנם שחיתת עכו"ם מייצגת מעשה שחיטה בכל פרטיה, ונטולה היא רק היתר שחיטה. לכן הבחין הרמב"ם בין טומאת נבילה התלויה במעשה שחיטה שמפקיעה שם מתה מאליה, לאכילה הכרוכה בהיתר מיוחד של שחיטה שחסר בשחיטת עכו"ם.

והנה לטעמן של הר"י והרא"ש, דפסול עכו"ם מיוסד על אינו בר זביחה, ודאי שאין לחלק בין טומאה לאכילה, כי לנימוק הזה - עצמה של הפעולה שנעשית ע"י אינו בר זביחה אינה נחשבת כמעשה שחיטה, כמו שחיטה נטולת כח גברא ושחיתת הקוף שפסולם נאמר בעצמה של השחיטה, כי משוללת היא חלות שחיטה, כמבואר בתוספתא: "שחיתת המין ע"ז ושחיתת גוי הרי זו פסולה ושחיתת הקוף הרי זו פסולה שנ' זבחת ואכלת לא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף ולא שנזבח מאליה". אין סברה

לחלק בין אכילה לטומאה; גופה של פעולת שחיטה אינה קיימת כלל בשחיטת הגוי כמו בשחיטת הקוף. לאמיתו של דבר, הראב"ד בהשיגו על הרמב"ם והשתמשו במליצת "עם הדומה לחמור" נתכוון לרעיון זה, כי בשחיטת עכו"ם חסר עצם מעשה השחיטה.

ונראה עוד יותר כי לדעת הרמב"ם עכו"ם אוסר את הבהמה בשחיטתו. מה שנאמר לעיל כי לשיטתו היתר אכילה חסר בשחיטתו טעון ביאור. אין חסרון זה בא מאליו, נובע הוא מפעולת העכו"ם האוסרת. זוהי ההלכה של "וקרא לך ואכלת מזבח" (דאבזירייהו דע"ז נשנו כאן), שעובד עכו"ם אוסר את הנזבח על ידו באכילה אף על פי שלא נתכוין לעכו"ם.

מבואר במשנה (לט:): "השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם ימים וכו' שחיטתו פסולה", ובגמ': "פסולה אין זבחי מתים לא ורמינהו וכו' אמר אביי לא קשיא הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר". וכן פסק הרמב"ם: "השוחט לשם הרים וכו' אע"פ שלא נתכוין לעובדם אלא לרפואה וכו' הרי שחיטתו פסולה" (עיין ברש"י שפירש כי רק חומרא מדבריהם נשנתה כאן), ומדבריו היה משמע כי פסול דאורייתא נאמר בזה. אמנם אין כאן איסור תקרובת בכל דיניו, אבל ישנו כאן מפקיע של היתר שחיטה ואוסר של אכילה. איסור זה, יראה לי, מקורו הוא באותה גזירת הכתוב האוסרת שחיטת עכו"ם, וחלה בשני מקרים מסוימים: 1. אם השחיטה נתקיימה ע"י העכו"ם, 2. אם ישראל שחט לשם דבר אחר אע"פ שלא נעשית תקרובת עכו"ם. ישנה בשתי שחיטות אלו זיקת עכו"ם האוסרת באכילה ומפקיעה היתר שחיטה, אף על פי שאין הבהמה הופכת תקרובת. ואפילו אם נימא כי הרמב"ם מסכים לדברי רש"י כי השוחט לשם הרים שחיטתו פסולה מדברי סופרים, מכל מקום בשחיטת עכו"ם ודאי שישנו גורם מיוחד של ע"ז המפקיע היתר שחיטה ואוסר את הבהמה באכילה. לפיכך אנו מבינים קצת מדוע הרמב"ם דימה שחיטת עכו"ם לתקרובת, ואמר כי כיוון שתקרובת אינה מטמאה אלא מדברי סופרים גם טומאת נבלה בשחיטת עכו"ם אינה אלא מדברי סופרים. לכאורה היקש זה אין לו שחר - התם אין התקרובת טמאה דבר תורה בתורת חפצא של ע"ז, אבל כאן אנו דנים על טומאת נבלה, ואם שחיטת נכרי פסולה ממילא טמאה היא דבר תורה כשאר נבלות. אמנם לפי מה שנתבאר ששחיטת עכו"ם מהווה חפצא של שחיטה, אלא שעכו"ם אוסר את הבהמה באכילה, כי ע"ז עצמה לא רק שאוסרת בתקרובת כי אם מפקיעה גם את היתר שחיטה ומטביעה[ה] חותם איסור נבלה על הבהמה. נמצא דאיסור נבלה מבוסס על איסור ע"ז. ושני דינים נאמרו בה: 1. איסור תקרובת על פי גזה"כ "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" כמבואר ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פי"א ה"א). 2. הפקעת היתר שחיטה על יסוד הכתוב

"וקרא לך ואכלת מזבחך", המטפל בזביחת עכו"ם. הבהמה נקראת נבלה משום שישנו בע"ז איסור אכילה המבוסס על חסרון היתר שחיטה. אם ע"ז היתה גם מטמאה דבר תורה, היינו אומרים כי ההלכה של עכו"ם נאמרה לא רק באיסור אכילה ושגם טומאה מתחדשת ע"י שם עכו"ם, אז חסרון העדר שחיטה המסובב על ידי שם ע"ז היה גורם גם טומאת נבלות. ברם עכו"ם, דבר תורה, אינה מעלה ולא מורידה ביחס לטומאה. רק איסורין נאמרו בה ולא דין טומאה. אם כן אינה יכולה לחדש בשחיטת עכו"ם ע"י הפקעת היתר שחיטה [את] דין [ה]טומאה. רק במה שע"ז נאסרה בה - מפקיעה שחיטת נכרי. אולם דברים כאלה, שלא נכללו בדיני ע"ז, אינם נפקעים על ידה במקרה של זבחי עכו"ם.

לפי דברינו אנו גם כן מבינים דברי הרמב"ם בהלכות שחיטה (פ"ב, הכ"ב), שכתב וז"ל: "ישראל ששחט לנכרי אף על פי שהנכרי מתכוון לכל מה שירצה שחיטתו כשרה שאין חוששין אלא למחשבת הזובח ולא למחשבת בעל הבהמה. לפיכך נכרי ששחט לישראל אפילו היה קטן שחיטתו נבלה כמו שיתבאר". דבריו, לפום ריהטא, מרפסן איגרא: מדוע צירף הרמב"ם ההלכה של נכרי ששחט לישראל עם הדין הראשון שאין מחשבת הבעלים פוסלת? לכאורה, אפילו לר"א שסובר שהשוחט לנכרי שחיטתו פסולה משום שהנכרי אוסר בתקרובת, מדוע נכשיר שחיטת נכרי לישראל, הלא אין הפסול מחמת מחשבה כי אם שעצמה של השחיטה פסול, ומאי תהני לן מחשבת הישראל?

אמנם לפי מה שנתבאר כי העכו"ם אוסר את הבהמה על ידי שחיטתו ניחא. אם היינו אומרים כי בעלים מפגלים והולכים אחר מחשבתן, היינו גם משתמשים בהלכה זו שאין הזובח אוסר כי אם הבעלים, ומחלוקת ר"א ות"ק לא נשנתה דוקא בפסולים התלויים כי אם בפעולת פסול בכלל, אם הבעלים פוסלים או רק הזובח פוסל. אם היינו פוסקים כר"א היינו מכשירים את בהמת ישראל ששחטה נכרי. (ואם תאמר ר"א מעולם לא אמר כי בעלים מצילים, הכהן בודאי מפגל ופוסל את הקרבן. אם כן, מדוע כתב הרמב"ם כי לדעת ר"א היתה הבהמה נכשרת בשחיטת נכרי? אכן יש לומר כי במקום שישנה מחשבה הפוסלת על ידי הזובח, כגון בפיגול או בתקרובת, ודאי שאין הבעלים יכולים להגן על הבהמה ולהכשירה. ברם, בשחיטת עכו"ם שאינה תלויה במחשבה (והרמב"ם לא פסק שסתם מחשבת עכו"ם לעבודה זרה, אלא שהגברא הוא הפוסל והאוסר מאליו), הבעלים מעכבים ומכשירים את השחיטה.

והנה עיין ביו"ד (ב', יא) שכתב המחבר: "היו ישראל ופסול אוחזין בסכין ושוחטין פסולה". הש"ך הקשה כי הגמ' לא אמרה הלכה זו אלא לשנים ששוחטים ואחד שוחט במחשבת פסול, אבל ביחס לעכו"ם וישראל מאי איכפת לן שהעכו"ם שוחט כיוון

שישנה גם שחיטת ישראל: "אבל הכא בסת"ם עכו"ם או מומר דלא אסר אלא משום דלאו בני שחיטה נינהו וא"כ כשיש אחד בר שחיטה זולתו דיו בזה". אכן דבר זה תלוי בטעמא דפסול עכו"ם, אם החסרון קשור בגזירת הכתוב של בר זביחה שאין שחיטת עכו"ם מהווה מעשה שחיטה, אם ישנו גם ישראל השוחט - בודאי שכשרה, וצדק הש"ך. אולם אם נסתכל בזה מפאת שיטת הרמב"ם, דעכו"ם אוסר את הבהמה ומחדש חלות שם נבלה לאכילה דבר תורה, אם כן גם כשישנו ישראל - חלה פעולת העכו"ם לאסור את הבהמה, כיון שמשותף הוא בשחיטתה וישנו מעשה האוסר. עיין בש"ך שכתב: "וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב דין דב' אוחזין בסכין אחד בפ"ב ולא המתין לכתבו עד אחר סוף כל הפסולים". אמנם המסתכל ברמב"ם ירגיש כי הרמב"ם בהלכה כ"ב כבר הרגיש בפסול עכו"ם וכללו עם פסולי מחשבה וכפי שביארנו לעיל. (הגר"א ציטט תוספתא המאשרת את שיטת הש"ך).

ב

והנה ביחס למומרות כנראה שהרמב"ם חילק בין שחיטה לסת"ם. בפ"ד מה' שחיטה כתב: "ואם היה מומר לע"ז או מחלל שבת בפרהסיא או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ובמשה רבינו וכו' הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבלה". מתוך עניין זה אנו מנסים להסיק כי מומרות ביחס לשחיטה מוגבלת רק לע"ז וחלול שבת בפרהסיא. ברם מומר לשאר עברות להכעיס או מסור כשר לשחיטה. ברם בהל' תפילין (פ"א, ה"ג) כתב: "סת"ם שכתבן אפיקורוס וכו' כתבן כותי או ישראל מומר או מסור וכו' הרי אלו פסולין ויגזזו". כאן לא פרט את דיני מומר. כנראה שהוא סמך על הלכות תשובה (פ"ג ה"ט): "שנים הם המומרים מישראל, המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעטנז או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס. מומר לכל התורה כולה כגון החוזרים לדתי העכו"ם בשעה שגוזרים שמד וידבק בהם". אם כן, מומר להכעיס פסול לכתובת סת"ם. כמו כן מסור פסול. וצריך עיון מאי שנא סת"ם משחיטה, ששמה רק מומר לע"ז ולחלול שבת פסול ולא מומר להכעיס ומסור (במומר להכעיס נחלקו רש"י ותוספות; רש"י סובר כי שחיטתו כשרה ורק דמועד הוא לנבל בידיים, ובעלי התוספות קבעו מסמרות להלכה שמה בסוגיה ד"ה קסבר, כי איננו בר זביחה).

והנה, עיין ברמב"ם (הל' שחיטה פ"ד, ה"טז): "אלו הצדוקין והבייתוסין ותלמידיהם וכל הטועים אחריהם שאינם מאמינים בתורה שבע"פ שחיטתן אסורה

ואם שחטו בפנינו הרי זו מותרת שאין איסור שחיטתן אלא שמא יקלקלו". הדברים מתמיהים. הצדוקים המה אפיקורסים וכבר פסק הרמב"ם בה' ט"ז כי אפיקורוס ששחט שחיטתו נבלה דבר תורה, כעכו"ם ששחט. הרמב"ם ציין בדבריו "כמו שבארנו בה' תשובה", ושמה פירש כי צדוקים ובייתוסים הכופרים בתורה שבע"פ הרי המה בכלל אפיקורוסים. אם כן, מדוע פסק כי שחיטת צדוקי כשרה (אם גדול עומד על גביו)?

עיינן בביאור הגר"א סימן (ב', סק"כ), שציין מקור לדברי הרמב"ם בסוגיא דכותי. מדוע שחיטת כותי כשרה בשגדול עומד על גביו או נכנס ויוצא, [והרי] הוא אינו מאמין בתורה שבע"פ? על כרחנו אנו צריכים להסיק מזה כי צדוקי ששחט שחיטתו כשרה.

אמנם הביאור פשוט מאד על פי דברי הרמב"ם בהלכות ממרים (פ"ג, ה"א-ג): "מי שאינו מודה בתורה שבע"פ אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא ה"ז בכלל האפיקורוסין וכו' בד"א באיש שכפר בתורה שבע"פ במחשבתו ובדברים שנראו לו והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבע"פ תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצוות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה". הרמב"ם כאן הבדיל בין אפיקורוס מקורי שהלך אחר דעתו הקלה וכפר בזדון בתורה שבע"פ, לבין אחד שגדל על ברכי צדוקים וכופרים ומעולם לא ראה את אור האמת ודעתו נשתבשה בשוגג. בה' תשובה, כשהגדיר את מושג האפיקורוסות, דייק וכתב כצדוק ובייתוס, כלומר: הראשונים שיצאו לתרבות רעה וקצצו בנטיעות. וכן בה' ממרים השתמש במימרה זו "וכופר בתורה שבע"פ כצדוק ובייתוס". ברם בה' שחיטה הוא מתיחס אל הדורות הבאים, כמו שהטעים "אלו הצדוקין והבייתוסין (בלשון רבים) ותלמידיהן וכל הטועים אחריהם" המה כופרים בתורה שבע"פ. ברם כפירתם אינו פעולת עבירה זדונית, כי אם תוצאת חינוכם. ואפשר למיין אותה כפעולת אונס כמו שכתב בה' ממרים. כנראה שהרמב"ם סובר כי אפיקורוס באונס אינו נעשה מומר לכל התורה כולה ואינו כעכו"ם. רק פעולת כפירה בזדון אבל לא כפירת אונס פוסלת שחיטתו. לכן הכשיר שחיטת הקראים בזמן הזה אם ישראל עומד על גביהם, משום שכופרים הם בשוגג ובאונס.

והנה בה' תפילין כתב: "ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו כתבן כותי או ישראל מומר או מסור או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגזזו שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב". כנראה פסק כי ס"ת שכתבו כותי פסול דבר תורה; ובשחיטה פסול כותים הוא רק מדבריהם, משום שעשאו כעכו"ם לכל דבריהם (ועיין ברש"י בגיטין שפירש כי מרא דשמעתתא סובר כי כותים גרי אריות המה. ברם הרמב"ם פסק כי גרי אמת המה). על כרחנו צריכים אנו לאמר כי פסול כותי הוא מחמת דין אפיקורוס כי אינם מאמינים בתורה שבע"פ. לכאורה צ"ע, הא בשחיטה אין אנו מקפידים על זה, משום שגודלו ברוח כזו ואינם כופרים בזדון לבם ובשרירות דעתם כי אם מתוך אונס. על כרחנו צריכים אנו להניח כי שאני סת"ם משחיטה, ובסת"ם אפילו אפיקורוס בשוגג פסול לכתובה.

ובבאור הדבר נראה כי בשחיטה דין מומרות מבוסס על ההלכה [שהוא] כעכו"ם לכל דבריו, כמבואר בסוגיא חולין (ה). וברמב"ם בהלכות שחיטה (פ"ד, ה"ד) "ואם היה מומר לע"ז וכו' הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבלה". ובכל מקום שמשמשים בהלכה "כעכו"ם לכל דבריו", זקוקים אנו לפעולת עברה ולמעשה איסור שהמה הפוסלים והמפקיעים את הכשר השוחט, ובכפירה בשוגג חסר מעשה העברה וממילא אינו נפסל. ברם בסת"ם אין פסול מומר תלוי בעכו"ם, כי אם מהווה פסול בפני עצמו, כמו שדייק הרמב"ם - מי שמצווה על הקשירה ומאמין בה. אין הפקעת אפיקורוס מכתבת סת"ם כרוכה בפועל בהורדת הגברא לדרגת עכו"ם, כי אם בעצמה של העובדה שאיננו מאמין, והעדר אמונה עצמו אף שאינו בא ע"י פעולת עבירה מפקיע את הכשר הגברא לכתבת סת"ם. רק מאמין כותב ומקדש סת"ם. מי שאינו מאמין, אע"פ שאינו אשם בדבר מפני שכך חונך - אינו יכול ליצור קדושת סת"ם. אם כן, אפילו אלה שגודלו בסביבה אפיקורסית ואין מאמינים מתוך אונס והשפעת הוריהם וחבריהם - פסולים לכתבת סת"ם. לכן לא חילק הרמב"ם בה' תפילין בין דור ראשון לדורות הבאים בנוגע להכשר זה. שם אפיקורוס בגברא מפקיע הכשרו.

והנה, ביחס למסור ולמומר להכעיס, אם נדון על עצמה של העבירה אין להכניסם לכלל מומר, כי הלא החטא, למשל, של שעטנז אינו מתחלף ואינו משתנה ע"י סיבות שהניעו את הגברא לעבור עליו. האיסור בעינו עומד, בין במקרה שעברו עליו להכעיס ובין במצב של תאבון. כל ההבדל בין שני אופני העבירה משתייך לרשעת הגברא. בתאבון אין רשעת האדם מתועבת כל כך כמו בלהכעיס. אם כן, החילוק נאמר בחלות שם רשעות המלפפת את העובר ולא בעצמו ובגופו של מעשה האיסור. המומרות נולדה לא מתוך מעשה העבירה כי אם מתוך רשעות הגברא. כמו כן, במסור - העברה עצמה (היזק ממונו לישראל) אינה לובשת צורה חדשה במסור כמו במזיק סתם, ובכלל

אין היא בת הכי של חידוש מומרות. ברם רשעות הגברא מתחדש כאן במסור (שהרי התירו את דמו). אם כן ישנה כאן רשעות גברא המתגלגלת במומרות. ברם, חסרה כאן פעולת עבירה שתכליתה פסול עכו"ם. לכן בשחיטה, שדין פסול מומר מיוסד על ההשוואה לעכו"ם, אין אנו פוסלים כל אלה שמומרותם לא בקעה ועלתה מתוך מעשה איסור מיוחד. ובנוגע לאיסורים מסוימים הגורמים למומרות אנו יודעים כי רק שבת, ע"ז ואפיקורסות מחדשים פסול כזה. ברם, בסת"ם, שגם אפיקורוס בשוגג פסול משום שאיננו מאמין אף על פי שלא חטא, מכל מקום אין הפסול תלוי בחטא כי אם במצב הגברא ובחלות שמו. מאמין בקדושת התורה כשר, אינו מאמין - פסול. כמו כן, גם במסור ומומר להכעיס אין הפסול קשור בפעולת עבירה ובמהות החטא, כי אם בחלות שם מיוחד בגברא. בעניין זה מסור ומומר להכעיס נכנסים לסוג מיוחד של רשע כתואר הגברא, ונפסלים לסת"ם (אמנם באפיקורוס בשוגג לא חל שם רשע, כי הלא איננו כופר במזיד, ומכל מקום נקרא אפיקורוס ומהווה חלות מיוחדת בגברא, אף על פי שאינה מושרשת במעשה עברה זדונית. במסור ומומר להכעיס, חלות שם הפוסלת אותם היא רשעות הגברא. ברם, אין העברה כשהיא לעצמה מצדיקה שם רשעות זה).